

Ljubljanska dolenjščina: potrditev Riglerjeve teorije

Jakob Müller

Cobiss: 1.01

Jurij Japelj navaja podatek, iz katerega je očitno, da je ljubljansščina 18. stoletja za cirkumflektirani in zgodaj podaljšani novoakutirani etimološki *o*: ime-la odraz *u*:, kar je skladno s teorijo Jakoba Riglerja o zgodovinski osnovi slovenskega knjižnega glasovja.

Ključne besede: zgodovina, glasoslovje, ljubljansščina, dolenjščina

Lower Carniolan *u* < *o* in the Ljubljana dialect: Confirmation of Rigler's theory

Jurij Japelj provided data that clearly shows that the eighteenth-century Ljubljana dialect used the reflex *u*: for circumflexed *o*: and neoacute-stressed *o* with early lengthening, which agrees with Jakob Rigler's theory of the historical basis of standard Slovenian phonology.

Keywords: history, phonology, Ljubljana dialect, Lower Carniolan dialect

0 Marca 1965 je Jakob Rigler v Lingvističnem krožku Filozofske fakultete v Ljubljani prvič predstavil svojo teorijo o glasoslovni osnovi Trubarjevega knjižnega jezika. Istega leta je svoje sklepne ugotovitve objavil tudi v *Jeziku in slovstvu* (Rigler 1965), celotno besedilo njegove teorije pa je leta 1968 v knjigi z naslovom *Začetki slovenskega knjižnega jezika* izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti (Rigler 1968).

1 Že Vatroslav Oblak (1887) je odkril, da se v Trubarjevem jeziku pojavljajo dvojni odrazi izhodiščnoslovenskih *'ě:* > *'e:* in *'é:ĩ* in *'o:* > *'u:* / *'o:*, kar sta Fran Ramovš (1918; 1936) in Mirko Rupel (1962: 232) razlagala z mešanjem rašiškega dolenskega in ljubljanskega gorenjskega narečja, Marijan Molè 1948 pa z vplivom ljubljanske cerkvene tradicije. Rigler pa je na osnovi obdelave več kot 15.000 pojavitev odrazov *'ě:* in *'o:* ter naglasnih, besedotvornih in besedoslovnih analiz prišel do sklepa, da pri paru *u/o* ne gre za dvojniški odraz, ampak za narečno različna glasovna odraza, pri pisnem paru *e/ei*, ki je po Ramovšu (1918: 124) »durch irgend einen lautlichen Prozeß ganz unklärbar« (Ramovš 1918: 124: 's kakršno koli glasovno spremembo docela nerazložljivo' (Ramovš 1971: 279)), pa za sistemsko regularni *e* in zavestno razlikovalni *ei* zaradi odpravljanja homonimije ali zaradi

fonetičnega položaja (izglasje, besedotvorna analogija, položaj pred glasom *s/z*). Tako je prišel do regularnega vokalnega para *'e: < 'ě: (fuezha, obefsiti, flep) : 'u: (Bug, ftu)*, ki ga je umestil v govor Ljubljane 16. stoletja.

2 Riglerjevi teoriji je od jezikoslovcev ugovarjal Tine Logar (1976) s tezo o neurejenem mešanju gorenjščine in dolensjščine, ki pa je ni podprl s prepričljivo dokumentacijo (prim. Rigler 1977), od zgodovinarjev pa Igor Grdina (1993; 1995) z mnenjem, da Trubarjev knjižnojezikovni konstrukt temelji na krajevno različnih slovenskih govoricah, od kod je kaj vzel, pa je mogoče le bolj ali manj domnevati (gl. Grdina 1995: 387). Grdina za to ni navedel glasoslovnih dokazov, ampak je mnenju pridal kopico osebnih moralnih diskvalifikacij in metodoloških podtikanj (prim. Müller 2001; 2008–2009).

3 Rigler je kot dodatne dokaze za svojo teorijo Trubarjevega glasovja navedel sodobne govore neseverne okolice Ljubljane, jezik šestih piscev Ljubljančanov (od Cveklja 1563 do Rogerija 1743) in zapis Jerneja Kopitarja: »In Laibach wird mehr Unterkrainisch, jedoch ohne Verziehung, gesprochen« (Kopitar 1808: XXXVII: 'V Ljubljani govorijo bolj dolensjsko, vendar brez zapotegovanja' (Kopitar 1973: 39)). K navedenim potrditvam je mogoče dodati pričevanje Jurija Japlja (Duličenko 2004), ki je med letoma 1773 in 1779, ko je bil tajnik škofa Herbersteina, za H. L. Ch. Bacmeistra v Peterburgu v francoščini odgovoril na jezikovno anketo o kranjskem jeziku in jo opremil z več opombami in pojasnili. Tako je pri besedi *ftú* (Duličenko 2004: 61) zapisal: »C'est ainsi qu'on parle la Capitale de Carniole, dans Ses environs, et dans la basse Carniole, mais dans la haute Carniole on dit *fto*« (Duličenko 2004: 61: 'Tako govorijo tudi v glavnem mestu Kranjske, v njegovi okolici in na Dolenskem, na Gorenjskem pa pravijo *fto*'). V Ljubljani, njeni okolici in na Dolenskem se je torej v Japljevem času govorilo *stu*, na Gorenjskem pa *sto*. Japelj sicer ni zapisal, da se izhodiščnoslovenski *'o: v Ljubljani in okolici nasploh izgovarja enako kot na Dolenskem, vendar je pri besedi *Nuſs* (Duličenko 2004: 63) pripomnil: »Dans la haute Carniole on dit *Noſs* нос« (Duličenko 2004: 64: 'Na Gorenjskem pravijo *Noſs* нос'), torej je ponovno opozoril na gorenjsko odstopanje od knjižne norme, h kateremu pa deželne prestolnice ni pritegnil.*

Viri in literatura

Duličenko 2004 = Aleksander Dimitrijevič (!) Duličenko, Neznani rokopis Jurija Japlja o slovenskem jeziku iz leta 1773, *Slavistična revija* 52 (2004), št. 1, 49–70.

Grdina 1993 = Igor Grdina, Začetki slovenske književnosti med protestantsko in katoliško reformacijo, *Slavistična revija* 41 (1993), št. 1, 77–129.

Grdina 1995 = Igor Grdina, Nekaj opazk o vlogi Primoža Trubarja v začetkih slovenskega knjižnega jezika, *Zgodovinski časopis* 49 (1995), št. 3, 379–398.

Kopitar 1808 = Jernej Kopitar, *Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark*, Laibach: Wilhelm Heirich Korn, 1808.

- Kopitar 1973 = Jernej Kopitar, Uvod v *Slovnico slovanskega jezika na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem* (1808–1809), v: Jernej Kopitar – Matija Čop, *Izbrano delo*, prev. Janko Moder, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1973, 7–40.
- Logar 1976 = Tine Logar, Glasoslovne in oblikoslovne variante v jeziku Trubarjeve Cerkovne ordninge, *XII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture: zbornik predavanj*, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, 1976, 17–25. (Ponatis v: Tine Logar, *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*, ur. Karmen Kenda-Jež, Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, 1996, 351–356.)
- Molè 1948 = Marijan Molè, Z historii prasłowiańskiego ę w słoweńskim, *Rocznik Slawistyczny* (Kraków) 16 (1848), 24–27.
- Müller 2001 = Jakob Müller, Riglerjeva teza o začetkih slovenskega knjižnega jezika v številkah, *Jezikoslovni zapiski* 7 (2001), št. 1–2, 129–162.
- Müller 2008–2009 = Jakob Müller, Temelji slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja, *Slavistična revija* 56–57 (2008–2009), 165–187.
- Oblak 1887 = Vatroslav Oblak, Trije slovenski rokopisi iz prve polovice XVII. stoletja, *Letopis Matice slovenske* 1887, 259–315.
- Ramovš 1918 = Fran Ramovš, Slovenische Studien, *Archiv für slavische Philologie* 37 (1918), 123–174, 289–330. (Ponatis v: Fran Ramovš, *Zbrano delo* 1, ur. Tine Logar – Jakob Rigler, Ljubljana: SAZU, 1971 (Dela razreda za filološke in literarne vede 23/I), 46–139, prevod 278–345.)
- Ramovš 1936 = Fran Ramovš, *Kratka zgodovina slovenskega jezika* I, Ljubljana: Akademska založba, 1936 (Akademska biblioteka 3) (1995).
- Ramovš 1971 = Fran Ramovš, Slovenske študije, prev. Anton Bajec, v: Fran Ramovš, *Zbrano delo* 1, ur. Tine Logar – Jakob Rigler, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1971 (Dela razreda za filološke in literarne vede 23/I), 278–345.
- Rigler 1965 = Jakob Rigler, Osnove Trubarjevega jezika, *Jezik in slovstvo* 10 (1965), št. 6–7, 161–171.
- Rigler 1968 = Jakob Rigler, *Začetki slovenskega knjižnega jezika*, Ljubljana: SAZU, 1968 (Dela razreda za filološke in literarne vede 22).
- Rigler 1977 = Jakob Rigler, Problematika glasoslovnih in oblikoslovnih variant v Trubarjevi Cerkovni ordningi, *Slavistična revija* 25 (1977), št. 4, 465–490.
- Rupel 1962 = Mirko Rupel, *Primož Trubar: življenje in delo*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1962.

**Lower Carniolan *u* < *o* in the Ljubljana dialect:
Confirmation of Rigler's theory**

Summary

In his 1773–1779 description of the “Carniolan and Slovenian language,” the Upper Carniolan Jurij Japelj wrote, among other things, that people in the Carniolan capital, its surroundings, and in Lower Carniola say *stu*: ‘hundred’, whereas in Upper Carniola they say *sto*. Thus in terms of the development *'ù*: < *ò*:, the subdialect spoken in Ljubljana was influenced by the Lower Carniolan dialect even as late as the eighteenth century. Japelj also drew attention to the same phonetic reflex (without mentioning Ljubljana) with Upper Carniolan *nos* ‘nose’ and Lower Carniolan *nus*. These two pieces of information additionally confirm Jakob Rigler's theory of the Ljubljana dialect as the historical basis of standard Slovenian phonology.